

БАТЬКО Й СИН КОЗЮРИ: ВИХОВАННЯ КРАЄЗНАВСТВОМ

Представлено внесок Валерія та Ігоря Козюр у дослідження історії Полтавщини й Лубенщини та їх досвід щодо організації краєзнавчої пошуково-дослідницької роботи студентів Лубенського лісотехнічного коледжу. Викладено пропозиції щодо розвитку краєзнавчого руху в навчальних закладах Полтавської області.

Ключові слова: історичне краєзнавство, історія Полтавщини та Лубенщини, пошуково-дослідницька робота студентів.

Отец и сын Козюры: воспитание краеведением

Представлен вклад Валерия и Игоря Козюр в исследование истории Полтавской области и Лубенского района, а также их опыт по организации краеведческой поисково-исследовательской работы студентов Лубенского лесотехнического колледжа. Изложены предложения по развитию краеведческого движения в учебных заведениях Полтавской области.

Ключевые слова: историческое краеведение, история Полтавщины и Лубенского района, краеведческая поисково-исследовательская работа студентов.

Father and Son Kozyura: Education by Local History

In this review the key features of the dictionary "Modern writers of Poltava Region" by Mykola Stepanenko are identified. This dictionary contains bibliographic articles of the contemporary writers of Poltava region, members of the National Union of Writers of Ukraine. Significance of this dictionary for didactics is stressed.

Keywords: contemporary writers of Poltava region, Mykola Stepanenko.

Валерій та Ігор Козюри

Козюри – родинний тандем полтавських краєзнавців. Валерій Козюра – викладач історії України Лубенського лісотехнічного коледжу, Лауреат премії імені А. С. Макаренка. Його син Ігор Козюра – доктор наук з державного управління, професор Полтавського університету економіки і торгівлі, член Національної спілки журналістів України, автор численних праць у галузі державного управління.

Творчий доробок краєзнавців – це 27 книг та понад 300 історичних нарисів, краєзнавчих розвідок і статей [1–14]. Ці тексти написані на основі широкого кола історичних джерел, значну частину яких уперше введено в науковий обіг. Мова досліджень лаконічна й образна. Їх основна тема – багата минувшина Полтавщини – духовного серця України – та «малої батьківщини» авторів – Лубенщини.

Праці дослідників відзначено всеукраїнськими й регіональними відзнаками: літературно-мистецькими преміями імені Самійла Величка, Панаса Мирного, Василя Симоненка, Олексія Дмитренка, Володи-мира Малика, відзнакою загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання». Книги «Історичні постаті Посулля» та «Історичні силуети» здобули перемогу конкурсу «Кращі книги Полтавщини» у 2003 та 2010 рр. І. Козюра визнаний «Людиною року» на Лубенщині. Найвищою нагородою батько й син вважають щирий інтерес читачів до їх творів.

Книги Козюр

Із новинок варто назвати такі: «Незабутні» (Григорій Сковорода, Євген

Гребінка, Тарас Шевченко (2014), «Липар науки. Анатолій Миколайович Асаул» (2013), «Сторінки призабутої спадщини» (2013), «Призабуті постаті» (2012) [6, 10, 13]. Дві останні – це збірки історико-краєзнавчих нарисів про діячів Посульського краю. Ці праці стали продовженням масштабної роботи, започаткованої дослідниками ще минулого століття і відображеної у низці книг.

Так, книга «Історичні постаті Посулля» (2003) [1] вияскравлювала імена першого збирача, дослідника і видавця українських народних дум Миколи Цертелева і легендарної «кавалерист-дівчиці», першої жінки-офіцера російської армії, Георгієвського кавалера Надії Дурової, будівничого Мгарського Спасо-Преображенського монастиря Йогонна-Баптиста Зауера та невтомного шукача бібліотек Ярослава Мудрого й Івана Грозного та казкових скарбів Яреми Вишневецького – археолога Гната Стеллецького.

У книзі «Історичні силуети» (2010) подано 50 ґрунтовних досліджень, пов'язаних із долями велетів духу – константинопольських патріархів Афанасія Чудотворця та Серафима II (Аніна), козацьких провідників Северина Наливайка та Якова Острияниці, видатних мислителів Григорія Сковороди та Василя Барки, класиків вітчизняної літератури Миколи Гоголя та Володимира Малика, героїв-сучасників – «афганця» Юрія Тараненка та ліквідатора аварії на ЧАЕС Олександра Лелеченка.

У книзі «З літопису рідного краю» (2011) [3] дослідники розповіли читачам про «доброго розбійника» Семена

Гаркушу, подвижника в царині духовної просвіти Йоасафа Горленка, національного героя Америки й адмірала російського флоту «чорного корсара» Поля Джонса, українського письменника й громадського діяча Володимира Леонтовича та поета Юрія Будяка, який, урятувавши у полум'ї англо-бурської війни найвидатнішого англійця ХХ ст. Уїнстона Черчилля, мимоволі вплинув на перебіг світової історії.

Повертаючись до «Призабутих постатей», зазначимо, що герої цієї праці – маловідомі сучасникам очільники Лубенського гусарського полку Олексій Меліссіно, Євграф Давидов і Іван Троцінський, які відзначилися на полях битв із наполеонівською Францією. Не обійдено увагою і «чорноробів історії» – рядових воїнів-гусар, прізвища яких рідко потрапляють на сторінки історичних і краєзнавчих розвідок. Досліджуються козацькі корені «генія чистої краси» Анни Керн, ідеться про «морського вовка», соратника Федора Ушакова, контрадмірала Павла Пустошкіна, безкорисливого благодійника Саву Овденка та «генерела, який повернув людству Олімпійські ігри», – Олексія Бутовського.

Із сучаснішої історії в книзі можна прочитати оповіді про розвідницю загону Дмитра Медведєва Ірину Соколовську, яка діяла в окупованому гітлерівцями Рівному пліч-о-пліч із Миколою Кузнецовим; геніального кінорежисера Сергія Параджанова, котрий свій шлях до «Тіней забутих предків» розпочав на Лубенщині, знявши кінокомедію «Перший парубок». Схвилює читача розповідь про вірного й щирого друга Василя Симоненка – письменника Олексія Дмитренка.

На «Сторінках призабутої спадщини» можна дізнатися, як козаки «штурмували небо» і боролися з відьмами та упирями; як були віднайдені, здавалося б, назавжди втрачені статті В. І. Вернадського про розкопки Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки і могила невтомного шукача скарбів Яреми Вишневецького, археолога і спелеолога Гната Стеллецького. Історія Посульського краю постає в дослідженні кризь долі декабриста Федора Вадковського і «лубенської Наталки Полтавки» Надії Кибальчич; архітектора Дмитра Дяченка; «полум'яного революціонера, видатного вченого-економіста» і водночас «неперевершеного майстра насильницьких хлібозаготівель і комісара землеробства України перед її голодним мором» Олександра Шліхтера.

Навіщо «відкопувати» свою історію

Зустрічаючись нещодавно з одеськими студентами, Лариса Івшина, головний редактор впливової вітчизняної газети «День», зазначила: «Ми мусимо з'єднатися зі своєю історією. Росія побачила, що

наша історія «погано лежить», ми про неї забули, і вирішила цим скористатися. Але історія – це наш Паспорт у світі. Росія хоче накинути нам своє бачення. Начеб у нас немає здатності до творення держави, нам потрібне зовнішнє управління... Тому сама історія примушує нас вивчити її».

Книги історичної тематики створюють читача, який із юних років усвідомлює, хто він. І має власне, а не сусідське, бачення про український народ. Саме для цього краєзнавці мусять розповідати українцям їх історію, беручи до уваги той її сегмент, який є найближчим людині, – історію рідного краю.

Дослідження минувшини рідного села, міста, регіону, на думку В. та І. Козюри, – точка опори у просторі історичного буття, адже без знання історії своєї малої батьківщини можуть вирости покоління, схожі на степову рослину перекотиполе. В. Козюра, працюючи не один рік зі студентами й учнями, не бачить кращої альтернативи для їх виховання, ніж історичне краєзнавство. Саме воно дає змогу молоді зрозуміти роль їх рідних села чи містечка в історії, пишатися військовими й трудовими звитягами пращурів і сучасників.

«Іноді забувають, що без особистого не буває суспільного, без індивідуальності немає людини», – писав Є. Сверстюк, український письменник, доктор філософії. В. Козюра у роботі з молоддю також найперше наголошує на особистостях: «Довгі роки в нашу свідомість «вбивалася» думка що те, історія – це наука про суспільство. Але ж суспільство складається з конкретних особистостей. І саме крізь призму їх унікальних доль ми й можемо зрозуміти суть історичного процесу».

Історія Полтавщини та Посульського краю: краєзнавчі відкриття студентів Лубенщини

Доробок юних краєзнавців Лубенського лісотехнічного коледжу – результат багаторічної, наполегливої і скрупульозної пошуково-дослідницької роботи, що велася під керівництвом викладача історії цього закладу Валерія Козюри упродовж останніх 25 років.

У 1991–1995 рр. краєзнавці коледжу працювали над створенням Книги Пам'яті Лубенщини 1941–1945 рр. Через їхні руки й серця пройшло понад 12,5 тис. похоронок і повідомлень про земляків, зниклих безвісти, імена яких згадуються в книзі. Робота в архівах, зустрічі з учасниками бойових дій, солдатськими вдовами, дітьми й рідними полеглих допомогли студентам зрозуміти масштаби трагедії і справжню велич та ціну перемоги. Студенти взяли під догляд і охорону десятки пам'ятників воїнам на території Лубенщини, і «зелену фортецю» «Урочища Шумейкового», опікуються

сім'ями ветеранів війни 1941–1945 рр., започаткували щорічні Проби́ги пам'яті територією району.

У 1993–2008 рр. студенти провадили роботу щодо встановлення прізвищ та імен жертв Голодомору 1932–1933 рр. на Лубенщині. При підтримці громадськості району, влади та самоврядування повернуто із небуття і внесено в Книгу Пам'яті «Курган Скорботи» понад 8,5 тис. таких прізвищ [5]. Книгу видано масовим тиражем, безкоштовно передано в сім'ї жертв Голодомору, сільські ради і бібліотеки. У дні вшанування жертв трагедії в кожному населеному пункті району їх згадують поіменно. Майбутні фахівці лісового господарства взяли під опіку і перший в Україні пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 рр. на Зажур-горі, поблизу Мгарського Спасо-Преображенського монастиря. Щороку допомагають вони і в озелененні територій навколо пам'ятних знаків жертвам Голодомору, встановленим у селах Посулля.

Понад 10 років (1996–2006) Валерій та Ігор Козюри та їх студенти працювали над книгами «Обпалені Чорнобилем», «Чорний лелека» та «Відлуння Чорнобиля» [2, 9, 14], у яких зібрані дані про кожного із 3,5 тис. лубенців, які брали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС, вмістили сотні спогадів ліквідаторів, унікальних фото, присвяченим подіям лихопомного 1986 р. Встановлені імена викарбувані на граніті меморіального комплексу в центрі міста, а на Кургані Скорботи, поблизу Мгарського монастиря, студентами коледжу спільно з ліквідаторами закладено березову Алею Пам'яті чорнобильців, які відійшли у вічність. Кожного року ця алея, на жаль, поповнюється новими «іменними» деревцями (сьогодні їх уже 676), і до кожного з них доторкнулися руки студентів.

Із 1995 р. в коледжі ведеться робота із вивчення історії Козацької доби. Результат – видання праць з історії козацтва Лубенщини: «Від Києва до Лубен», «Лубенський козацький полк: історія і сучасність», «Засвіт стали козаченьки» [8] та інших, в основу яких лягли матеріали, зібрані юними дослідниками. Студенти взяли активну участь у встановленні пам'ятного знаку лицарям свободи – наливайківцям, активно долучилися до діяльності відродженого Лубенського полку вільного козацтва.

Також створено нариси з історії населених пунктів регіону. У 2000–2012 рр. молоді краєзнавці взяли участь у підготовці історії сіл Засулля, Солониця, Ісківці, Духове та Гінці (книги «Засульський літопис», «Линуть віки над Удаєм», «Ісківці і чотири століття історії», «Лубенщина: люди, події, факти»). На сучасному етапі триває збір матеріалів до «Літопису Лубенського краю» (нової редакції розділу полтавського тому «Історії міст і сіл України»).

2011 р. до 120-річчя Лубенського лісотехнічного коледжу студентами підготовлено нарис з історії закладу, переобладнано експозицію його музею, зібрано спогади про коледж випускників різних років та матеріал про 180 випускників – заслужених працівників лісового господарства, оформлено «Галерею слави випускників».

У 2012–2013 рр. зусиллями краєзнавців Лубенського лісотехнічного оновлено кабінет історії України, який став «духовною світлицею» коледжу. Родзинкою експозиції навчальної лабораторії є матеріали, що розповідають про дослідження Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки та Посульської оборонної лінії Русі, у якому під час літніх канікул активну участь брали студенти-старшокурсники.

ВАЛЕРІЙ КОЗЮРА: «Студентам усіх ВНЗ Полтавщини треба вивчати краєзнавство»

На основі власного досвіду залучення молоді Лубенського лісотехнічного коледжу до краєзнавчих досліджень (у цьому закладі спецкурс «Історія рідного краю» успішно викладається з 1993 р.) Валерій Козюра вважає, що студенти всіх ВНЗ І–ІІ рівня акредитації Полтавщини, незалежно від їх профілю, повинні опанувати курс краєзнавства (народознавства), знати першовитоки своєї історії.

Для цього, залучивши до співпраці вчених регіону, слід зайнятися підготовкою програм, підручників, посібників, довідників та іншої літератури з краєзнавства. Вивчення такого курсу в Лубенському лісотехнічному коледжі проводиться за авторським підручником «Рідний край» та програмою, схваленою МОН України.

І. та В. Козюри переконані, що освітянам необхідно об'єднати зусилля і, за участю фахівців Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, налагодити підготовку викладачів курсу історичного краєзнавства.

Педагогічним і студентським колективам ВНЗ Полтавщини краєзнавець радить активно долучатися до написання історії навчальних закладів, створення експозицій музеїв навчальних закладів, кімнат бойової і трудової слави, козацьких світлиць, куточків народознавства і етнографії; залучати студентську молодь до створення нової редакції «Історії міст і сіл України», розробки туристичних маршрутів рідним краєм, налагодити творчий обмін досвідом дослідників-краєзнавців шляхом проведення екскурсій, взаємовідвідування краєзнавчих музеїв, проведення конкурсів-оглядів студентських наукових робіт.

Демократичність краєзнавчої справи, творчий характер такої діяльності та прагнення українців дістатися свого кореня, особливо на сучасному етапі, обумовлюють оптимізм Валерія Козюра щодо

успішного розвитку краєзнавчого руху в навчальних закладах Полтавщини.

Як навчитися бути краєзнавцем?

Розмовляючи зі слухачами курсів підвищення кваліфікації у Полтавському ОШПО під час презентації своїх нових книг, Ігор Козюра зазначив, що кожна їх із батьком нова праця починається з подиву. Уміння дивуватися і ставити запитання він вважає обов'язковою умовою для початку дослідження: «Те, що іншим здається звичним і не вартим уваги, істинному досліднику може стати справжнім поштовхом для роботи. Наприклад, усім відома дитяча казка про пригоди барона Мюнхаузена, що врятувався з болота... Виявляється, прототип казкового героя бував в Україні і чув легенди про козаків-характерників, що витягували себе з води за чуба-оселедця...».

ЛІТЕРАТУРА

1. Козюра І. Історичні постаті Посулля / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : Полтавський літератор, 2000.
2. Козюра І. Відлуння Чорнобиля / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2006. – 84 с.
3. Козюра І. В. З літопису рідного краю : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Полтава : АСМІ, 2011. – 148 с. : іл., фото.
4. Книга пам'яті України: Полтавська область: місто Лубни, Лубенський район. – вип. 7. – Полтава : «Полтавський літератор», 1995. – 625 с.
5. Козюра І. Курган скорботи / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2004. – 104 с.
6. Козюра І. В. Лицар науки. Анатолій Миколайович Асаул : сторінки життєпису / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Полтава : АСМІ, 2013. – 59, [8] с. : фото.
7. Козюра І. Лубенський козацький полк: історія і сучасність / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2008 – 96 с.
8. Козюра І. «Од Києва до Лубен» / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2007 – 96 с.
9. Козюра І. Обпалені Чорнобилем / І. Козюра, В. Козюра. – Лубни : вид-во «Лубни», 1996. – 96 с.
10. Козюра І. Призабуті постаті : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Лубни : Інтер Парк, 2012. – 107 с.
11. Козюра І. В. Розвиток історичного краєзнавства на Полтавщині в 20–30-х рр. ХХ ст. : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Козюра Ігор Валерійович ; Харківський держ. ун-т. – Х., 1998. – 193 л.
12. Козюра І. В. Розвиток історичного краєзнавства на Полтавщині в 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Козюра Ігор Валерійович ; Харківський держ. ун-т. – Х., 1998. – 18 с.

13. Козюра І. Сторінки призабутої спадщини : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Лубни : Інтер Парк, 2013. – 61 с.
14. Козюра І. Чорний лелека / І. Козюра, В. Козюра. – Лубни : вид-во «Лубни», 2001. – 90 с.

За матеріалами, наданими
В. Козюрою, уклала О. Стоцька

Цитувати: Батько й син Козюри: виховання краєзнавством / укл. О. Стоцька // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 45 – 48.

© О. В. Стоцька, 2014. Стаття надійшла в редакцію 25.08.2014 ■